

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СИСТЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА США

Проблема оптимального визначення особистістю свого професійного майбутнього є кардинально важливою як для кожної конкретної людини, так і для всього суспільства в цілому. Робота у відповідності зі своїми здібностями й можливостями приносить людині задоволення від закладеної праці, а суспільству – дає професіонала й, як наслідок, – високу економічну віддачу від його професійної діяльності. Значимість цієї проблеми традиційно високо оцінювалося в економічно розвинених країнах, де значні інвестиції в розвиток так званого «людського капіталу» є традиційною практикою й розглядаються як один із засобів підвищення конкурентоздатності національних економік. Одним з напрямів підвищення якості «людського капіталу» є здійснення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення особистістю вибору привабливої для неї професії на різних етапах її професійного становлення та розвитку. До числа таких заходів належить професійна орієнтація, як окрема сфера послуг, існує вже понад 100 років. Вона виникла й розвивалася як продукт американського суспільства, а сьогодні використовується в багатьох країнах як засіб підвищення конкурентоздатності національних економік. Впродовж останніх років значно підвищився інтерес до професійної орієнтації й в Україні. Слід зазначити, що професійна орієнтація в США та Україні «стартували» практично одночасно, але їх подальший розвиток суттєво відрізнявся.

Для розвитку системи професійної орієнтації в США характерною рисою є неперервність, масштабність, розширення діапазону надання відповідних послуг різним категоріям населення та державна підтримка, насамперед на законодавчому рівні.

У 1908 році в Бостоні було засновано Бюро керівництва вибором професії, діяльність якого було спрямовано на надання допомоги школярам у виборі професії. З 1911 р. в ряді університетів країни розпочалася підготовка фахівців з професійного консультування. Вже в 1913 році утворилася Національна асоціація управління вибором професії. В 1917 та 1918 рр. було прийнято перші нормативні акти (Закон Сміта-Хьюза та Закон про професійну реабілітацію), які створили законодавче підґрунтя для розвитку профорієнтації. В 1937 році був прийнятий Закон Фіцджеральда про промислове учнівство. Законом передбачалась допомога федерального уряду штатам в організації професійного навчання на базі середньої школи та підготовки школярів до вибору професії. У 1938 році Міністерство освіти США створило Бюро професійної орієнтації та інформації.

Після II Світової війни виникла необхідність у перебудові системи шкільної освіти, зокрема, професійної та допрофесійної підготовки учнів. Це обумовило подальший розвиток шкільної служби профорієнтації. У 1946 році було прийнято Закон Джорджа Бадена, який передбачав державне фінансування профорієнтаційної роботи з школярами, фінансування

підготовки та перенавчання консультантів з вибору професії (каунслерів), а також педагогів для практичної роботи в школах. Кожен штат був зобов'язаний розробити програму роботи з профорієнтації; школам було виділено кошти для її проведення. Педагогічні коледжі почали випускати педагогів, які пройшли двох- або трьохрічний спеціальний курс підготовки для роботи в школах. Поступово профорієнтація стає обов'язковою й невід'ємною частиною навчального процесу в середній школі. У 1958 році було прийнято закон про «Освіту в цілях національного оборони». Одним з наслідків його прийняття стало значне зростання кількості шкільних каунслерів. Закон передбачав виділення значних коштів як для введення посад каунслерів у школах, так і фінансування їх підготовки в університетах. У 1963 році був прийнятий ще один важливий законодавчий акт, а саме: Закон про професійну освіту, який мав за мету підвищення рівня професійного навчання учнів середніх шкіл. У цьому законі було ще раз підкреслено, що профорієнтація є важливим засобом регулювання та оптимального розподілу робочої сили. У 1968 році до нього були внесені зміни, які передбачали розробку державних програм профорієнтації молоді та втілення їх в життя в загальнонаціональному масштабі.

У 1974 році приймається Закон щодо освіти в галузі кар'єри, відповідно до якого головним завданням освіти є підготовка кожного індивіда до кар'єри, яка відповідає його уподобанням. У Законі, зокрема, наголошувалося, що: освіта для кар'єри має стати інтегральною частиною навчального процесу; освіта для кар'єри обіцяє покращити якість освіти та відкрити широкі професійні можливості для усіх учнів, співвідносячи освіту з їх життєвими прагненнями; всі освітні організації, а також інституції (включаючи початкові та середні школи, вищі навчальні заклади, заклади, що надають освіту дорослим; заклади, що здійснюють кваліфікацію й перекваліфікацію дорослих, професійно-технічні заклади) мають докласти усіх зусиль для досягнення цієї мети. Одним з важливих кроків щодо встановлення взаємозв'язку між освітою й світом праці стало прийняття в 1994 році федерального закону «Школа – роботі», метою якого є покращення підготовки американської молоді до самостійного трудового життя.

Сьогодні консультування для кар'єри, окрім традиційних місць здійснення консультування (навчальні заклади, агентства з найму й пошуку роботи, центри допомоги безробітним тощо), здійснюється багатьма соціальними службами, що працюють з молоддю, реабілітаційними центрами для наркозалежних та колишніх ув'язнених; громадськими організаціями ветеранів, інвалідів, літніх людей; національних меншин тощо. Майже кожна велика організація має відділ людських ресурсів («human resources department»), де консультанти працюють з персоналом організації.

Розвиток системи професійної орієнтації в Україні до набуття нею незалежності в основному віддзеркалював розвиток аналогічної системи в СРСР, здійснювався в декілька етапів і мав дискретний характер.

Перший етап розвитку професійної орієнтації в Україні припадає на 20-30-і рр. минулого століття. Слід зазначити, що як в РРФСР (а згодом і в

СРСР), так і в УРСР в цей період проблеми підготовки особистості до вибору професії були об'єктом уваги переважно Народного комісаріату праці (НКП). У 1921 р. в Центральному інституті праці була відкрита лабораторія, що вивчала проблеми професійного відбору та професійного консультування. Перше бюро професійної консультації створено в 1927 р. у Ленінграді при біржі праці, в наступному році аналогічне бюро було відкрито в Києві та Одесі. В 20-х рр. в навчальних закладах України активізується вивчення проблем професійної орієнтації школярів. У науково-дослідному інституті педагогіки було створено відділ професійної освіти, який, зокрема, здійснював дослідження в галузі психотехніки, професіографії, інтерпретації результатів досліджень особливостей особистості в контексті проблеми вибору професії тощо. У 1926 р. при педолого-педагогічному відділенні Всеукраїнського інституту праці було створено педолого-педагогічну амбулаторію, одним з напрямів діяльності якої стало надання профконсультацій випускникам шкіл. Деяко пізніше такі амбулаторії (з часом – профконсультаційні бюро), які підпорядковувалися Народному комісаріату праці, створюються в багатьох регіонах України. Постанова ЦК ВКП(б) від 4 липня 1936 року «Про педологічні перекирення в системі Наркомпросів» на тривалий період зупинила роботу з професійної орієнтації школярів. Було також припинено практичні заходи з надання профорієнтаційних послуг іншим верствам населення.

Наступний період підвищення інтересу до професійної орієнтації розпочався наприкінці 50-х рр. У 1958 р. було прийнято Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР», який передбачав впровадження виробничого навчання до загальноосвітньої школи та, як наслідок, – певну диференціацію середньої освіти. Проте, лише у 1969 р. Президією ВЦРПС, Бюро ЦК ВЛКСМ, колеґіями Міністерства освіти СРСР і Державного комітету Ради Міністрів СРСР було прийнято постанову «Про поліпшення роботи з професійної орієнтації учнівської молоді», яку можна вважати одним з перших загальнодержавних нормативних документів стосовно організації профорієнтаційної роботи в школі. Провідну роль у підготовці учнів до свідомого вибору професії мали відігравати шкільні кабінети профорієнтації, діяльність яких регламентувалася Примірним положенням про кабінети професійної орієнтації учнів при школах, районних (міських) методичних кабінетах, а також при обласних інститутах удосконалення вчителів, яке було затверджено в 1971 р. У цілому, слід зазначити, що в період з кінця 60-х рр. до 1984 р. (рік початку останньої реформи радянської школи) в УРСР було прийнято низку нормативних документів, спрямованих на поліпшення профорієнтаційної роботи з школярами та їх підготовки до свідомого вибору професії.

Новий етап розвитку професійної орієнтації й профілізації трудового навчання школярів, який розпочався в середині 80-х рр. ХХ століття, було ініційовано реформою загальноосвітньої й професійної школи. Проте слід зазначити, що її організація в багатьох випадках мала формальний характер.

Одноманітність типів шкіл, адміністрування при виборі напрямів професійної підготовки школярів, брак педагогічних кадрів, які мали фахову підготовку до здійснення профорієнтаційної роботи та ін., призвело до звуження профорієнтаційних функцій школи, які поступово стали переходити до інших державних установ. Так, у структурі Державного комітету з праці СРСР було створено більше 60-ти регіональних Центрів професійної орієнтації молоді (ЦПОМ), а в районах – значна кількість пунктів профконсультації.

Набуття Україною в 1991 році незалежності активізувало пошук нової парадигми загальної середньої освіти, яка б відповідала вимогам демократизації суспільства й орієнтації економіки країни на ринкові відносини. Впровадження профільного навчання передбачає здійснення широкого комплексу психолого-педагогічних заходів, спрямованих на підготовку учнів середньої загальноосвітньої школи до професійного самовизначення. Проте слід зазначити, що психолого-педагогічна підтримка процесу професійного самовизначення школярів в Україні розвинута на рівні, який не сприяє ефективному вирішенню відповідних завдань. Сьогодні профорієнтаційна робота, яка є одним з основних засобів підготовки особистості до професійного самовизначення, регламентується в Україні низкою нормативних актів, але жоден з них не присвячено власно профорієнтації. Основна робота за цим напрямом сьогодні здійснюється Державною службою зайнятості населення, хоча, згідно з теоріями розвитку особистості в онтогенезі та професійного розвитку особистості, має здійснюватися під час навчання в загальноосвітній школі.

Здійснений аналіз, як і досвід професійної діяльності, дозволяють сформулювати наступні висновки:

1. Професійна орієнтація є одним із засобів підвищення якості трудового потенціалу країни.

2. Порівняння особливостей розвитку систем професійної орієнтації в США та Україні дозволяє констатувати, що відповідний процес у США має поступовий безперервний еволюційний характер, характерною рисою якого є законодавча та фінансова державна підтримка й розширення кола споживачів профорієнтаційних послуг.

Розвиток професійної орієнтації в Україні має дискретний характер, характеризується мінімальною правовою й ресурсною підтримкою держави і в основному сконцентрований не на підготовці особистості до вибору оптимальної професійної траєкторії, а спрямований на надання «кризової» допомоги у випадку втрати роботи.